

Geoparky ako jedna z produktových skupín cestovného ruchu Slovenska

V súčasnosti, keď sa čoraz väčší dôraz v spoločnosti prikladá návratu k tradičným hodnotám, prírode, domácim produktom či novým možnostiam domácej turistiky, sa termín geopark začína objavovať v povedomí verejnosti v súvislosti s podporou regionálneho a miestneho rozvoja, agroturistiky, geoturistiky či komplexných služieb cestovného ruchu.

Geopark ako produkt cestovného ruchu má za úlohu reprezentovať územie vedeckej dôležitosti nielen z aspektu geologického, ale aj z hľadiska jeho montanistickej, archeologickej, ekologickej, historickej alebo kultúrnej osobitosti európskeho významu. Jeho fungovanie musí byť v súlade so stratégiou trvalo udržateľného rozvoja a okrem potenciálu pre vedecký výskum, zameraný na environmentálnu oblasť vrátane vzdelávania, môže byť významným hnacím prvkom pre miestny ekonomický rozvoj smerujúci k novým ekonomickým aktivitám regiónu.

História problematiky

Na medzinárodnom poli siaha do deväťdesiatych rokov minulého sto-ročia, keď väčšinu iniciatív v tejto oblasti spustila organizácia UNESCO. V roku 1991 bola prijatá Medzinárodná deklarácia práv pamäti-hodností Zeme, ku ktorej sa prihlásili: Medzinárodná únia geologických vied, Medzinárodný program geovied, ProGeo, Malvern Group, UNESCO – divízia vied o Zemi a Rada Európy. Neskôr, na zasadnutí výkonného výboru UNESCO 15. apríla 1999, bola schválená iniciatíva podpory národných geoparkov prostredníctvom Svetovej siete geoparkov so zachovaním a s rozvojom vybraných oblastí s významnými geologickými vlastnosťami s cieľom zlepšenia vedeckého poznania, miestneho ekonomického rozvoja, rešpektovania kultúrneho dedičstva, vzdelávania, propagácie cestovného ruchu a prehľbovania spolupráce v oblasti geologickej dedičstva. V júni 2000 bola zásluhou štyroch geoparkov (vo Francúzsku, v Grécku,

Nemecku a Španielsku) vytvorená Európska siet geoparkov (EGN) a 20. apríla 2001 došlo k podpisu zmluvy medzi UNESCO a EGN. Vo februári 2004 sa po rozhodnutí medzinárodného výboru odborníkov pre geologicke dedičstvo zišlo v ústredí UNESCO v Paríži 17 členov EGN a zástupcovia 8 čínskych geoparkov, aby spoločne vytvorili Globálnu siet geoparkov (GGN). V súčasnosti je do EGN zapojených 59 geoparkov z 21 krajín a v GGN 111 geoparkov z 32 krajín.

Geoparky na Slovensku

Prvá iniciatíva vznikla koncom minulého storočia v oblasti Banskej Štiavnice, kde sa v národných podmienkach začal formovať prvý geopark; ďalšie aktivity budovania geoparkov pokračovali v okoli Banskej Bystrice a napokon v okolí Filakova, prostredníctvom ktorého má Slovensko v súčasnosti zastúpenie v GGN ako cezhraničný Geopark Novohrad-Nógrád. Konceptným rámcem problematiky je materiál *Aktualizácia Koncepcie geoparkov SR*, schválený 7. januára 2015 uznesením vlády SR. Dôvodmi aktualizovania pôvodnej *Koncepcie geoparkov SR* bola potreba prekategorizovania geoparkov, určenie jednoznačných kritérií pre používanie termínu geopark, integrácia existujúcich geoparkov do Siete geoparkov SR podľa vzoru ostatných európskych krajín, vytvorenie medzirezortnej komisie manažmentu Siete geoparkov SR s cieľom koordinácie, podpory rozvoja a spolupráce geoparkov pri zohľadení pokynov organizácie UNESCO, ako aj návrh aktuálneho

modelu financovania, budovania a prevádzkovania geoparkov.

Východiskové dokumenty

Deklaruje sa v nich podpora cestovného ruchu, ktorý je perspektívnym odvetvím pre tvorbu pracovných príležitostí (Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2012 – 2016). Patrí medzi hlavné faktory rozvoja a disparity regiónov z dôvodu vysokého kultúrno-historického a prírodného potenciálu SR, významných destinácií cestovného ruchu a vhodných podmienok pre rozvoj agroturizmu (Aktualizácia národnej stratégie regionálneho rozvoja SR). V dokumente Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020 boli medzi hlavné druhy cestovného ruchu vzhľadom na geografickú rôznorodosť a bohatstvo Slovenska zaradené aj geoparky, ktoré môžu byť prostredníctvom špecifického cestovného ruchu a geoturistiky významným aspektom pre miestny ekonomický rozvoj. Konštituovanie geoparkov a ich siete má za cieľ využiť prírodné dedičstvo ako výchovný a vzdelávací prostriedok v geologickej a environmentálnych vednych odboroch pre najširšie vŕsty spoločnosti, prispieť k zabezpečeniu trvalo udržateľného rozvoja príslušného územia a jeho blízkeho okolia a zabezpečiť príslušný stupeň ochrany a zachovanie náplne geoparku pre budúce generácie.

Budovanie, kategorizácia a prevádzkovanie geoparkov

Koncepcia sa tiež zaobráva komplexnou analýzou súčasného stavu a problémov pri prevádzkovani a budovaní geoparkov, definuje ich poslanie, ciele, analyzuje silné a slabé stránky, príležitosti a ohrozenia geoparkov, stanovuje jasné kritériá pre začlenenie územia medzi geoparky, opisuje proces získania členstva v Sieti geoparkov Slovenskej republiky, používania názvu Geopark Slovenskej republiky, ako aj proces získania členstva v EGN a GGN. Ak sa pozrieme na podmienky budovania geoparku bližšie, podľa koncepcie sa

ním môže stať iba dostatočne veľké územie s presne definovanými hranicami, ktoré sú totožné s hranicami základných územných jednotiek ako prvkov správnej štruktúry viazané na osídlenie. Z hľadiska manažmentu je podmienkou fungovania geoparku vytvorenie efektívneho systému riadenia a implementácie vlastnej stratégie rozvoja. Prítomnosť významných geologickej fenoménov, informačných tabúl, náučných chodníkov, banských ciest či samotných technických a kultúrnych pamiatok je podmienkou, ale samo osebe nestačí na to, aby sa územie stalo geoparkom. Tam, kde je to vhodné, musia byť geologicke a všetky ostatné hodnoty územia geoparku navzájom prepojené a riadené subjektom, ktorý je schopný presadzovať politiku ochrany, propagácie a trvalo udržateľného rozvoja geoparku, účinne spolupracovať so štátou správou, s miestnou a regionálnou samosprávou, občanmi, podnikateľskou sférou, prípadne aj so zahraničnými partnermi. Týmto subjektom môže byť právnická osoba, občianske združenie, združenie právnických osôb, mimovládna organizácia, územná samospráva, nadácia, múzeum alebo iná inštitúcia s odborne kvalifikovaným personálom, ktorá by mala mať udržateľnú finančnú podporu a záujem profitovať z cestovného ruchu či uchádzať sa o grantovú podporu. Z hľadiska súčasného stavu riešenia problematiky, potrieb praxe a návrhov pre ďalšie budovanie geoparkov rozlišuje koncepcia 3 základné kategórie geoparkov:

1. geoparky s členstvom v GGN a v EGN,
2. prevádzkované geoparky,
3. niektoré územia s perspektívou ich začlenenia medzi geoparky.

Súčasnosť a perspektíva

Vyššie uvedené rozčlenenie oproti pôvodnej kategorizácii (kategória A – prevádzkované geoparky, kategória B – budované geoparky a kategória C – navrhované geoparky) odraža

posun v budovaní geoparkov, ich aktuálny stav a mení filozofiu používania štatútu geoparku a jeho názvu. Keďže územie, ktoré má mať štatút geoparku, musí spĺňať určité kritériá počas najmenej dvoch rokov, ako geoparky sa nazývajú iba územia v prvej a v druhej kategórii. Tretia kategória zahŕňa ideové návrhy niektorých území so všeobecne známym potenciálom a s možnou perspektívou začlenenia medzi geoparky. Tie-to územia majú základ v pôvodnej kategórii C (navrhované geoparky), pričom prešli revíziou obsahovej naplne, rozlohy a názvu vzhľadom na nové poznatky a v záujme rozšírenia portfólia fenoménov, ktoré si zasluhujú pozornosť. Tieto územia však nie sú záväzne ani rozlohou, ani obsahovou náplňou, ani budúcou realizáciou; sú iba akousi ponukou pre miestne iniciatívy. Takýmto spôsobom fungujú aj tri prevádzkované geoparky v SR. Banskoštiaivnický geopark prevádzkuje záujmové združenie právnických osôb pre rozvoj Banskej Štiavnice a okolia – Región Sitno, Banskobystrický geopark sa buduje a prevádzkuje aktívnu spoluprácu regionálnej a miestnej samosprávy, odborných inštitúcií na území okresu Banská Bystrica a zástupcov súkromného sektora, ktorých zastrešuje Občianske združenie Banskobystrický geomontánny park. Gestorom prevádzkovania

geoparku Novohrad-Nógrád je združenie právnických osôb Geopark Novohrad-Nógrád. Tieto združenia vypracúvajú projekty, realizujú ich a vykonávajú všetky potrebné aktivity, na ktoré získajú finančné prostriedky.

Udržateľnosť projektov

Nemožno zabúdať ani na druhú stranu mince, ktorou je finančná udržateľnosť projektov geoparkov alebo iných zariadení cestovného ruchu. Z domácich rozpočtových zdrojov môže byť budovanie a prevádzkovanie geoparkov financované prostredníctvom prostriedkov z rozpočtových kapitol pre príspevkové organizácie ministerstiev v ich zriaďovacej pôsobnosti pre podporu obnovy kultúrnych pamiatok, rozvoja vidieka či propagácie a prezentácie atraktív a aktivít cestovného ruchu. Ďalším zdrojom môžu byť dotácie z prostriedkov Environmentalného fondu na podporu budovania environmentálnej infraštruktúry obcí a environmentálnej výchovy, vzdelávania a propagácie, prípadne rozpočet vyšších územných celkov a obcí. Do aktivít súvisiacich s cestovným ruchom na územiach geoparkov by bolo vhodné a potrebné zapojiť aj miestne príslušné krajské a oblastné organizácie cestovného ruchu, ktoré môžu poberať štátne dotácie. Prostriedky z operačných programov Európskej únie na obdobie 2014

– 2020 (*Program rozvoja vidieka, Operačný program Kvalita životného prostredia a Integrovaný regionálny operačný program*) budú môcť byť významným ekonomickým nástrojom aj pre podporu budovania alebo prevádzkovania geoparkov v tomto programovacom období, napr. formou podpory miestneho rozvoja vo vidieckych oblastiach prostredníctvom opatrenia LEADER alebo efektívnym zabezpečením chodu miestnych akčných skupín a propagáciou a implementáciou stratégií miestneho rozvoja vedeného komunitou. Jedným z opatrení na zabezpečenie realizácie koncepcie bolo vytváranie podmienok na podporu aktivít pri budovaní a prevádzkovani geoparkov efektívnym čerpaním disponibilných prostriedkov zo zdrojov jednotlivých rezortov, domáčich programov a z operačných programov na obdobie 2014 – 2020, ako aj podpora trvalej udržateľnosti geoparkov ich využívaním v rámci rozvoja cestovného ruchu v súčinnosti s organizáciami cestovného ruchu a ostatnými subjektmi cestovného ruchu.

Medzirezortná komisia manažmentu siete geoparkov

Vytvára sa ako poradný orgán ministra životného prostredia s cieľom koordinácie, podpory rozvoja a spolupráce geoparkov pri zohľad-

není pokynov a kritérií organizácie UNESCO s cieľom vstupu do GGN. V komisii budú zástupcovia rezortov životného prostredia, dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja, pôdohospodárstva a rozvoja vidieka, zahraničných vecí a európskych záležitostí, hospodárstva, kultúry, ako aj zástupcovia občianskych združení, ktoré prevádzkujú geoparky, ZMOS-u, Slovenského banského múzea, Slovenskej agentúry životného prostredia, Štátneho geologického ústavu Dionýza Štúra a Ústavu geoturizmu fakulty BERG Technickej univerzity v Košiciach. Novovytvorená medzirezortná komisia by mala vypracovať Akčný plán pre implementáciu opatrení na zabezpečenie realizácie aktualizovanej koncepcie a v ďalšej svojej činnosti sa bude zaoberať návrhmi území s cieľom stať sa členom Siete geoparkov Slovenskej republiky, bude udeľovať menovací dekrét *Geopark Slovenskej republiky*, prehodnocovať členstvo existujúcich geoparkov v tejto sieti, schvaľovať odporúčania geoparkom týkajúcich sa členstva v EGN a GGN, poskytovať konzultácie pre manažment území k problematike geoparkov, vyvíjať osvetovú a prezentačnú činnosť a aktívne spolupracovať s EGN a GGN.

Text: Ivan Mesarík,

Roman Ilangáč, sekcia geológie a prírodných zdrojov MŽP SR

